

УДК 378.147181'243+811+008

Радкіна В. Ф., Мельниченко Г. В.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЧИТАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПОЛЯ СТУДЕНТА

У статті розглядаються переваги навчання іноземним мовам шляхом формування лінгвокультурологічного поля, що дозволяє оволодіти лінгвістичними поняттями в культурологічному польовому контексті. Дослідження демонструє два етапи формування лінгвокультурологічного поля студента в межах індивідуального читання – етап індивідуальної й етап інтерактивної навчальної діяльності.

Ключові слова: лінгвокультурологічне поле, лінгвокультурема, індивідуальне читання, індивідуальна навчальна діяльність, інтерактивна навчальна діяльність.

Радкіна В. Ф., Мельниченко Г. В. Индивидуальное чтение на иностранном языке как способ формирования лингвокультурологического поля студента. – Статья.

В статье рассматриваются преимущества обучения иностранным языкам путем формирования лингвокультурологического поля, что позволяет овладеть лингвистическими понятиями в культурологическом полевого контексте. Исследование демонстрирует два этапа формирования лингвокультурологического поля студента в рамках индивидуального чтения – этап индивидуальной и этап интерактивной учебной деятельности.

Ключевые слова: лингвокультурологическое поле, лингвокультурема, индивидуальное чтение, индивидуальная учебная деятельность, интерактивная учебная деятельность.

Radkina V. F., Melnychenko H. V. Individual reading in foreign languages as a means of forming linguoculturological field of the student. – Article.

The article analyzes some advantages of teaching foreign languages through forming the linguoculturological field, which allows mastering linguistic concepts in a culturological field context. The research demonstrates two stages of forming students' linguoculturological field in the framework of individual reading: the stage of individual educational activities and the stage of interactive ones.

Key words: linguoculturological field, linguocultureme, individual reading, individual educational activities, interactive educational activities.

Прагнення до створення єдиного європейського простору ставить перед сучасними національними школами конкретне, прагматичне за характером, завдання щодо вивчення іноземних мов – воно має бути спрямоване на задоволення комунікативних потреб. Найбільш важливими навичками, якими мають оволодіти студенти, на думку європейських методистів, є навички вирішення повсякденних питань проживання в іншій країні, допомоги іноземцям у своїй країні, обміну інформацією іноземною мовою, а також глибоке розуміння культури, способу життя, менталітету жителів країни, мова яких вивчається, і подібне [8; 10]. Безумовно, зміна соціальних вимог до якості освіти передбачає і якісну зміну методики навчання іноземних мов – потрібно не тільки володіти іноземною мовою, а й уміти користуватися нею в спілкуванні з носієм мови, адаптуватися в іншомовному середовищі, використовувати її для професійного зростання й отримання іншомовної інформації тощо. Отже, визначені вимоги дозволяють сформулювати таке припущення: навчати треба не мові, а культурі як «специфічному способу організації та розвитку людської життєдіяльності, представленому продуктами матеріальної й духовної праці, сукупністю знань, досвіду, уявлень про оточуючий світ і ставлення до нього, системою соціальних норм і настанов, духовними цінностями, сукупністю відносин людей із природою, між собою та ставленням до власної особистості» [5; 7].

Особливого значення для вивчення культурно зумовлених категорій набуває триєдність «людина – мова – культура», підґрунтям якого виступатиме

лінгвокультурологічне поле – особливий багатомірний простір, структура якого складається з мовних знаків, що відображають матеріальні та духовні цінності суспільства.

Зауважимо, що теорія лінгвокультурологічного поля досить добре розкрита в роботах російських науковців (М. Ангелова, В. Воробйова, М. Дюжева, Р. Каракевич, А. Рогова та ін.). Але, на наш погляд, зміст лінгвокультурологічного поля в дидактичному контексті потребує глибокого теоретичного обґрунтування та серйозної практичної обробки. Отже, **метою нашого дослідження** є окреслення змісту поняття лінгвокультурологічного поля та визначення особливостей його формування засобами індивідуального читання іноземною мовою в процесі професійної підготовки вчителя іноземних мов.

Для досягнення поставленої мети в роботі використані такі **методи дослідження**: критичний аналіз наукових джерел із проблеми формування лінгвокультурологічного поля майбутнього вчителя іноземних мов засобами індивідуального читання іноземною мовою; метод моделювання.

Слід зазначити, що в останні роки категорія «поле» впевнено увійшла в термінологічний обіг педагогіки. Так, предметом дослідження М. Міщенко є соціокультурні чинники формування емоційного поля національної свідомості, Ю. Бажан-Пушкіна вивчає формування поля креативності в процесі вивчення суспільних дисциплін, М. Воюшина віддає перевагу формуванню культурного поля учня як сучасній стратегії початкової літературної освіти, Є. Петрова досліджує системоутворюючу роль

уроків літератури у формуванні культурного поля четвертокласників. Багато уваги приділяють цьому феномену й учителі-практики. Так, А. Павлюк вивчає формування інноваційного векторного поля вчителя як головного чинника освітніх перетворень на шляху до успішної школи, учитель вищої категорії Л. Кульбаба досліджує формування поля креативності на уроках суспільних дисциплін засобами сучасних педагогічних технологій тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з В. Воробйовим, теорія лінгвокультурологічного поля відіграє величезну роль у процесі комплексного вивчення мови у взаємозв'язку з культурою [2]. Такий підхід стає найбільш важливим під час оволодіння іноземною мовою, у зв'язку з чим формування лінгвокультурологічного поля як сукупності мовних одиниць, у яких відбивається предмет, фрагмент, явище чи рух культури країни, мова якої вивчається, стає реальним і актуальним. Науковець вважає, що переваги польового підходу до вивчення об'єктів у галузі культури випливають із загальної природи поля як комплексної одиниці мови й культури. Змістове значення кожної одиниці призводить до формування «щільного покриття, без пропусків», яке будується на таких принципах: цілісність; упорядкованість; взаємовизначення; повнота; довільність меж; суцільне покриття [2, с. 60]. Посилаючись на Г. Кандлер, В. Воробйов підкреслює, що принципи цілісності та повноти опису тісно пов'язані між собою, постулюють не «вибірковий» («лобовий», тобто пропагандистський у гіршому сенсі цього слова) опис матеріалу, а інтерпретацію загального, цілісного охоплення явищ і подій в їхніх протиріччях і розвитку. Принцип упорядкованості лежить в основі суворої систематизації матеріалу, що не «ілюструє підхід», а розкриває ієрархічну систему лінгвокультурем. Така впорядкованість одиниць поля забезпечує їхню взаємовизначеність у системі. Принцип довільності меж, з одного боку, дає можливість певним чином задати поле, окреслити його межі, урівняти з дослідницьким завданням, а з іншого – указати на його периферію, зону взаємодії із суміжними полями. Реалізація зазначених вимог, що пред'являються до системного аналізу, забезпечує необхідне заповнення «простору» поля, що регулюється принципом суцільного покриття [6, с. 60].

Безумовно, основні поняття, структура й функціонування поля, в одиницях якого відображається певний фрагмент культури, мають об'єктивний немовний характер. Однак зміст цього культурного фрагмента має мовне оформлення, лінгвістично інтерпретоване. Значить, лінгвокультурологічне поле являє собою складну багатовимірну структуру, що містить як лінгвістичні одиниці, так і екстралінгвістичні елементи. При цьому мова – це частина культури, а культура – частина мови. Мову без культури

можна вивчити, але не можна її опанувати. Культуру без мови можна знати, але не розуміти. Ця концепція дуже важлива для сучасної методики викладання іноземних мов, оскільки в основі навчання мовам у сучасній вищій школі лежить вивчення семантичного поля – студент засвоює лексику з певної теми, вивчає граматичні структури й запам'ятовує фонетичні явища, необхідні для використання лексичних одиниць у мовленні. Лінгвокультурологічний польовий метод пропонує вивчення не семантичного поля, а лінгвокультурологічного – оволодіння лінгвістичними поняттями у культурологічному польовому контексті. Таким чином, студент вивчає не тему, а явище, не слово, а поняття. Саме такий підхід лежить в основі організації роботи над індивідуальним читанням.

Відомо, що індивідуальне читання як вид учбової діяльності представляє собою комплекс навичок і вмінь, якими повинні володіти студенти для добування інформації з тим чи іншим ступенем глибини та точності розуміння. Найчастіше індивідуальне читання розглядається як форма самостійної роботи, яку студенти виконують поза навчальною аудиторією. В основі цього виду читання – особистісно орієнтований підхід, основними рисами якого є пізнавальна й комунікативна активність, внутрішня вмотивованість навчання, особистісна значущість предмета діяльності, комфортність навчання, зняття труднощів оволодіння іноземною мовою. Реалізація цього підходу дає змогу організувати роботу за принципом індивідуалізації процесу навчання, що дозволяє зробити акцент на роботу конкретного студента, ураховуючи його індивідуальні особливості та рівень розвитку іншомовної комунікативної компетенції.

Принцип індивідуалізації навчального процесу враховує специфіку особливостей індивідуального читання як виду мовленнєвої діяльності; способи, прийоми, темп навчання; особистісні відмінності студента, рівень розвитку його здібностей до навчання. Такий підхід передбачає, що кожен студент може відібрати матеріал для читання й організувати процес читання відповідно до характерної для нього навчальної стратегії.

Проблема використання методу індивідуального читання в процесі розвитку іншомовних навичок вивчається в роботах М. Балакіревої, О. Бессерт, І. Васил'янової, Д. Мацько, Ю. Рогачевої, Е. Дольч і базується на концепції автономії того, хто навчається (Н. Коряковцева, Т. Казарицька, Т. Тамбовкіна, П. Біммель, В. Буфе, Л. Дікінсон, Х. Холек, С. Нодарі, Д. Вольфф), концепції індивідуально-диференційованого підходу в навчанні (Г. Андреева, М. Вайсбурд, В. Галузинський, С. Клімов, Є. Кузьміна, В. Мерлін, Є. Полат, Є. Рабунський, І. Унт), пересікається з концепцією автономного читання (Е. Гизерська, М. Ларіна, О. Ляхова, О. Осадча, Е. Прохорець, А. Степанова, Д. Нунан, Дж. Трим), теорією інтерактивного читання (О. Байдіна, І. Ві-

нокурцева, С. Вороніна, С. Пахотіна, К. Гудман, Ф. Сміт).

Під індивідуальним читанням ми розуміємо форму організації самостійної роботи, обов'язкову для всіх студентів, яка спрямована на розвиток лінгвокультурологічних знань, умінь і потреб, що базуються на читанні оригінальної літератури іноземною мовою згідно з особистим, професійно спрямованим вибором студента та його індивідуальним рівнем володіння іноземною мовою. Спираючись на теорію лінгвокультурологічного поля, ми розуміємо, що під час роботи над індивідуальним читанням основною задачею студента є не оволодіти лексичними одиницями та граматичними явищами, а засвоїти лінгвокультури – одиниці виміру лінгвокультурологічного поля, поняття про яке було введено В. Воробйовим. Дослідник підкреслює, що семантика лінгвокультури – це діалектичний зв'язок мовного та немовного змісту, комплексна міжрівнева одиниця опису лінгвокультурологічного поля, що представляє собою діалектичну єдність лінгвістичного й екстралінгвістичного. Якщо сфера слова обмежена мовою, то сфера лінгвокультури поширюється й на предметний світ [3]. Таким чином, лінгвокультура є сукупністю форми мовного знака, його змістом і культурним значенням. Важливим, на думку В. Воробйова, є саме глибинний смисл, який потенційно присутній у семантиці кожного елемента. Отже, лінгвокультура – це міжрівнева одиниця змісту лінгвокультурологічного поля, яка характеризує культурне середовище суспільства мовними знаками. Вона може бути виражена словом, словосполученням або текстом. Зміст лінгвокультури є ширшим за зміст лексичної одиниці, наприклад, у романі А. Гавальда «Просто разом» студенти відпрацьовують лінгвокультури «ізолюваність у сучасній французькій сім'ї» (взаємовідносини Камілі з матір'ю).

Формування лінгвокультурологічного поля студента в межах індивідуального читання відбувається у два етапи – етап індивідуальної навчальної діяльності й етап інтерактивної навчальної діяльності студентів.

Етап індивідуальної навчальної діяльності студентів передбачає такі стадії роботи:

1) мотиваційне спрямування й формування позитивного емоційного ставлення студента до індивідуального читання як до форми індивідуальної роботи – з'ясування літературних уподобань студентів; складання списку рекомендованих творів відповідно до лінгвокультурологічного змісту; підготовка й проведення оглядової лекції за запропонованими творами;

2) розроблення індивідуального плану роботи студента над твором (під контролем викладача) згідно з рівнем його лінгвістичних знань, навичок самостійної роботи, глибини фонових знань; обго-

ворення етапів, об'єму виконання роботи та форми контролю виконаної роботи;

3) робота на змістово-фактичному рівні твору (рівні значення (за І. Гальперінім [4])): визначення актуальності твору, його проблематики та ідейної насиченості; анотування; складання плану твору; складання й вивчення вокабуляру;

4) робота на змістово-концептуальному й змістово-підтекстовому рівні твору (рівні смислу (за І. Гальперінім [4])): аналіз елементів макроструктури твору (твір і суспільство; твір і час); аналіз стилістичних і композиційних особливостей твору; розуміння авторського бачення персонажів, виокремлення персонажних стереотипів; визначення основних лінгвокультурем, розкриття їхнього змісту в романі, авторського задуму, особливостей їхньої стилістичної передачі у творі тощо; образність і символізм твору – об'єктивність автора та суб'єктивність читача.

Етап інтерактивної навчальної діяльності передбачає творче представлення літературного твору аудиторії. Навчальна діяльність на цьому етапі організована за інтерактивним методом різних рівнів: по-перше, на рівні взаємодії студента й предмета навчання – у вигляді портфоліо, яке складається протягом усього періоду індивідуального читання згідно із запропонованою викладачем інструкцією та розкриває зазначені етапи; по-друге, на рівні взаємодії студента з іншими студентами – виконання й представлення проекту, навчання у співпраці, дискусія, рольові ігри.

Улюбленою формою роботи студентів є розроблення проекту, який розкриває особистісне сприйняття твору. Основними видами роботи тут є такі:

1) ознайомлення аудиторії з власними знахідками щодо індивідуального стилю автора (обговорення уривків, показ відеоепізодів і порівняння з авторським репрезентуванням подій і персонажів);

2) залучення аудиторії до занурення у світ автора й персонажів (інсценування подій і діалогів, сумісне оцінювання персонажів у різних площинах: естетичній, соціальній, педагогічній тощо; визначення стереотипних образів);

3) ініціювання й керування обговоренням актуальності ідеї й проблематики твору.

Виконанню проекту передують чіткий інструктаж із форм і засобів його представлення. Акцент робиться на принципі візуалізації комунікації (термін В. Шевченко [7]). Відомо, що в умовах широких і різнобічних можливостей студентів щодо вибору літератури привернути увагу до конкретного твору здатний не лише його зміст, але й способи його презентації, так би мовити, візуальні акценти. Матеріали слід оформлювати яскраво, привабливо, представляючи аналітично опрацьовані відомості, чому сприяє впровадження методів зображальної наочності (фото-, відеоепізоди, скріншоти, ілюстрації)

і когнітивного картування (слайди-тези, діаграми, таблиці тощо).

Когнітивне картування, на нашу думку, є найбільш удалим методом наочності на цьому етапі розвитку студента, оскільки він спрямований на поєднання логічного, раціонального, аналітичного та творчого компонента пізнавально-мисленнєвої діяльності.

Нагадаємо, що когнітивна карта – це ментальна й графічна репрезентація досліджуваного феномена, у вузлах якої знаходяться важливі концепції, а поєднання, що пов'язують ці вузли (стрілки, лінії, дуги), відображають зв'язки між ними. Виконання когнітивних карт у парі як форми представлення проекту є оригінальним і ефективним методичним прийомом. Під час продукування, аналізу й вибору ідей студенти розвивають усі компоненти професійної компетентності, а якість кінцевого продукту в таких умовах, безперечно, залежатиме від спільних зусиль і наблизить умови навчання до творчих, активних та інтерактивних.

Розглянемо можливі структурні компоненти когнітивної карти, інформаційні вузли якої можуть бути розташовані радіально, лінійно чи напівлінійно.

1. Автор, назва твору, рік написання.
  2. Стисла біографічна довідка.
  3. Стисла довідка щодо історико-соціального фону написання твору.
  4. Жанр, ідея, стисла анотація твору.
  5. Головні герої твору – фото, малюнки, скріншоти тощо та лінгвостилістичні засоби створення образів. Інформація закладається на слайд із зображенням персонажів у кишеньковий спосіб або розкривається шляхом переходу за гіперпосиланням, якщо проект представлено в електронному вигляді. Окрім того, студенти можуть продемонструвати епізоди з фільму-екранізації, які представляють провідні риси героїв.
  6. Питання для обговорення.
- Шляхом спостереження й бесіди зі студентами було визначено ефективний підсумковий етап

виконання проекту: інсценування уривку – індивідуально або в парі. Уважаємо, що цей етап роботи дозволяє продемонструвати розуміння студентами картини світу репрезентантів культури, мова яких вивчається, їхнього національного характеру, вірувань, традицій і звичаїв; засвідчує їхні знання щодо специфіки мовленнєвої поведінки носіїв мови й культури; допомагає студентам швидше адаптуватися до нерідного соціокультурного середовища.

Керівництво індивідуальним читанням із боку викладача передбачає, по-перше, формулювання найближчих і довгострокових цілей і складання графіку роботи. По-друге, окреслення ймовірних стратегій автономного читання аутентичного тексту, наприклад, читання з позначками на полях або підкреслюванням; використання екстенсивного читання для розуміння твору на макрорівні та повторне інтенсивне читання з метою заповнення бланків портфоліо; одноразове інтенсивне читання з паралельним заповненням портфоліо; техніка «думки/питання вголос» тощо. По-третє, поетапний контроль процесу складання портфоліо із визначеними на початку роботи строками.

Організована в такий спосіб робота спрямована на таке:

- формування лінгвокультурологічного поля студента, що забезпечує вивчення іноземної мови завдяки засвоєнню культури іншомовної країни;
- розкриття творчого потенціалу студента;
- розвиток його комунікативної компетенції: у площинах власного суспільства – шляхом створення умов для навчальної взаємодії та полікультурного середовища – через розвиток почуття розуміння й поваги до інших культур.

Перспективи подальшого дослідження ми пов'язуємо з виокремленням показників сформованості лінгвокультурологічного поля в студентів-філологів і отриманням статистичних даних для оцінювання ефективності впровадження описаної послідовності формування лінгвокультурологічного поля засобами індивідуального читання.

Література

1. Бессерт О. Обучение индивидуальному чтению студентов четвертого курса педагогического вуза : Английский язык как вторая специальность: дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / О. Бессерт. – Санкт-Петербург, 2005. – 257 с.
2. Воробьев В. Лингвокультурология (теория и методы) / В. Воробьев. – М. : Издательство РУДН, 2006. – 330 с.
3. Воробьев В. Культурологическая парадигма русского языка: Теория описания языка и культуры во взаимодействии / В. Воробьев. – М. : Ин-т русского языка им. Пушкина, 1994. – 76 с.
4. Гальперин И. Текст как объект лингвистического исследования / И. Гальперин – М. : Наука, 1981. — 140 с. – С. 27–29.
5. Гриценко Т. Культурология. Навчальний посібник / Т. Гриценко, С. Гриценко, А. Кондратюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 392 с.
6. Мягченко Г. Лингвокультурологическое поле / Г. Мягченко // Аналитика лингвокультурологии. – 2011. – Вып. 3(21) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.analiculturolog.ru/journal/archive/item/746-41.html>.
7. Шевченко В. Теоретические основы визуализации коммуникации / В. Шевченко // Вестник Приднестровского университета. Серия Гуманитарные науки. – 2013. – Вып. 20 (163). – С. 174–181.
8. Common European Framework of Reference For Languages: Learning, Teaching, Assessment Language. Policy Unit. – Strasbourg, Cambridge University Press, 2001. – 265 P.
9. Dolch E. Individualized reading vs. group reading / E. Dolch // Elementary English. – 1961. – Vol. 38, № 8 (DECEMBER). – P. 566–575.